

teste tüzeiben, mikor már megnyugtató gondolatként a mosdó üveglapján álló szárvizpasztíllás fioiám jutott eszembe. Miért? Nem tudom. Gabriel-leének nem volt citrom és fahéj szaga, mint azt fajtájáról olvastam: hiába szimatoltam kíváncsian. Asszonyszaga volt, puder és kölniviz szaga, mint minden nőnek. Csak a néger mohóságában ismertem olvasott emlékeimre. S más hijján ugy kellett éreznem, hogy ez a mohóság az, ami idegen nekem. Az a fáradhatatlan, fiatal, vad ereje, a forró feketesége, ami pedig hajdan ugy lobbantotta a képzeletemet...! — S ha vannak fajták, szinesebb, annál érdekesebb tőlük a világ — motyogtam a fülébe, mert így elvehettem szájam a cserepesre tikkadt, duzzadt ajkairól.

— Természetesen — felelte elleplezve, hogy észrevette szájam menekülését. S egy hét mulva elhagyott egy négerért, aki felkérte mellőiem az egyik Latin-negyedi dancingban. Amint a zene induló ütemében a karjába omlott s ahogyan hozzásimult, — ó, mily másként, mint hozzám! — mint aki végre hazaérkezett, az ismerős fekete ölelésbe, — már tudtam, hogy elveszítettem. S némi megkönnyebbüléssel feilégzettem.

A TUDOMÁNY ÉS A FAJELMÉLETEK

Irta: VICTOR JOUGLA

Ha tekintetbe vesszük azokat a mély és nyilvánvaló különbségeket, melyek a különböző világrészek lakóinak (fehérek, feketék, sárgák) öröklött tulajdonságaiban, vagy, bár jóval alacsonyabb mértékben, Európa különböző részein lakó népek (északiak, alpinok, mediterránok) jellegzetességeiben feltalálhatók, ma már egész határozottsággal kimutatható, hogy faji szempontból sehol sem létezik valóban egységes embercsoport. A mai Európában divatos, de a tudománytól nagyonis távoleső célra felhasznált fajelméleteket reménytelenül megcáfolja az egyének fiziológiai és morfológiai vizsgálata. Az évezredek keveredések rég eltüntettek minden genetikailag egységes csoportot, s különösen Európában a „tisztá faj“ elképzelése — értelmetlenség. Egyébként sem nyilvánvaló, hogy valamely emberi faj, ha egyáltalán volt ilyen, szükségesnek látna volna szigoruan megőrizni tisztaságát, hiszen csak más csoportokkal való keveredések hoznak létre gazdag és teljes egyéneket. Maga Nietzsche is, kinek tanulvállomása pedig a legkevésbé sem lehet gyanus, tanúsítja, hogy: „Ahol fajok keverednek, ott buzog a kultura forrása.“

A faj, mint a fajta biológiai határa

Egy szardiniatelep, egy farkas- vagy bölénycsorda, egy méhcsalád — biológiai társadalmak, melyek nyilvánvalóan kimerítik a faj fogalmát, minthogy minden, a csoporttól idegen egyed nem kívánatos számukra. Viszont ez esetben a „faj“ azonos jelentésű a „fajtával“, melynek volta-képpen csak egy ága, aminthogy a fajta is csak egyik ága a nemnek.

Az állatvilág osztályozása hat fokozat szerint történik. A következő példa lehetővé teszi az összes ágak követését, melyek az állatvilágot a jelenlegi emberi nem-ig, a homo sapiensig vezetik: 1. Csoport: Gerincesek. 2. Osztály: Emiősök. 3. Rend: 4. Család: Emberfélék. 5. Nem: Homo faber. 6. Fajta: Homo sapiens. Ez az egyszerű elágazás, ha tiz cso-

portot veszünk s feltételezzük, hogy ez a változatosság állandó, 100 osztályhoz, 1.000 rendhez, 10.000 családhoz, 100.000 nemhez és 1 millió fajtához vezet. Lehetséges — ki tudhatná biztosan? — hogy az eisó embercsoportok (a neanderthali, moustieri és chapelle-aux-aintsi) ugyanazoknak a szigorúan biológiai törvényeknek engedelmesskedtek, amely együvé tereli az állatokat. De már a fejlettebb magdalén-korban más alapokra helyezkedett az emberi társadalom. Hogy a kezdetleges biológiai társadalom átadta helyét a törzsnek, melyre nézve nem tudjuk mennyiben érvényes még Hobbes „homo homini lupus“-a, az lehetséges, sőt valószínű. Hogy a törzs végül nagyobb egységekbe olvadt, melyek harcolva változtatták helyüket, mint a vikingek, vandálok, vizigótok, hunnok és normandok, az biztos. Hogy ezek a kezdetben vándorló barbár hordák idővel földrajzilag elkülönült népekké, illetve nemzetekké lettek, ezt az a tény, hogy Attia magyarjai őslakó görög törzsek mellett élnek s az arabiai arabok Tamerlán törökjei mellett — ugyancsak megdönthetetlenül igazolja. A földrajzi megállapodás azonban mindig a hódító és a leigázottak összekeveredését eredményezi. Harcolnak, de összeházasodnak. Ez a tény viszont tökéletesen ellentmond Gobineau tételének, mely szerint a hódítókat nemcsak, hogy nem olvasztják be az őslakók, hanem ellenkezőleg azok kiirtják a leigázottakat.

Ez valóban megtörtént, de csak bizonyos fokon és kezdetben. Hódító Vilmos normandjai a letelepedett szászok eltávolításával kezdték, de csakhamar meg kellett barátkozniuk velük, aminthogy nekik is meg kellett barátkozniuk az angolokkal. A germán eredetű frankok ugyancsak összeolvadtak a gallokkal. A szlávok a németekkel, a szaracénok a már vizigótokkal keveredett ibériai lakossággal. Ami például a mai Szicília lakóinak normand „faji“ vonásait illeti, lehetetlen lenne meghatározni, olyan erős és sokféle keveredés történt a Földközi-tenger környékén. Látjuk, hogy a gorilla vagy a primitív ember törzseitől az ázsiai kultúra megszületéséig, Athénig, Egyiptomig, Krétáig vagy az északi szkiták műveltségéig hogyan fejlődik az ember szakadatlan társadalmassulási folyamatban. Ebben a fejlődésben az ember hivatalos „biológiai jellege“, a faji jelleg fokozatosan csökken s azt a legelszórtabban találjuk fel az egész világon.

Nem vizsgáljuk ennek a fejlődésnek társadalmi sikon való alakulását. A kérdés okvetlenül felszínre hozná az „emberi ismeretek“ lényeges tényezőinek vizsgálatát, melyek (vallás, nyelv, morál, szokások s végül a „tétéles jog“) tökéletes ellentéte az erőszaknak. Mindehhez azonban még hozzá kell tennünk egy olyan tényezőt, aminek vizsgálatát a társadalomtudósok elhanyagolták: a technikát.

A három főcsoport: fekete, sárga és fehér

Ha a fejlődés alakulásának fenti bemutatása helyes, az emberi faj biológiai problémáinak vizsgálata kritikai kutatás kérdése, mely abból áll, hogy kimutassuk, mennyire nem kereshető ez magában a fajtában, — ellenkezőleg: arra törekszük, hogy minél több egyénben oldódjék fel s hogy igen gyakran alig lehessen megtalálni valamely igen fejlett nemzetben belül.

Tudnunk kell azonban, hogy ha a „faj“ nem is állapítható meg a Rajna egyik vagy másik oldalán, esetleg a La Manche-csatorna két part-

ján, nem így van, ha világréseket veszünk alapul.

Napjainkban az etnográfusok négy nagy embercsoportot különböztetnek meg: 1. törpeféléket, 2. feketéket, 3. sárgákat és fehéreket.* Erre az eredményre vezet az ember fejlődésének módszeres vizsgálata. A fenti négy csoport elég jól elhatárolt osztályozást ad. De a biológiai fejlődés tovább folytatódik és nincs szükség sem háborúra, sem kivégzésekre, hogy az emberiség legalacsonyabb fokon álló csoportja, az Afrika délnyugati részén és az Egyenlítő menti erdőségekben élő törpenégek kihaljanak. Ázsiai rokonaik is teljesen szétszórva élnek a Csendes-óceáni szigeteken.

A feketék csoportjában a legalacsonyabbrendű fajnak, a tasmánoknak 1777-ben mintegy 20.000 tagja volt. A faj utolsó himje 1869-ben, utolsó nősténye 1877-ben halt meg. Az évszámok mutatják, mennyire gondosan igyekeztek feintartani őket. Elcsenevésztedve s az emberiség számára haszontalanná válva azonban a tasmán faj, mint olyan, eltűnt zajtalanul.

A valamivel jobb minőségű maláji fajra is hasonló sors vár, előbb azonban benépesíti Madagaszkár szigetét afrikai felsőbbrendű négekkel történt kereszteződésével.

A fekete faj az indiai dravidák és az etiopiai fajban a századok folyamán igen magas műveltségi fokot ért el. Ernest *Marshall* legújabb kutatásai az Indus folyó völgyében olyan dravida városokat hoztak napvilágra, melyek a jóval későbbi római városépítéssel versengenek.

A sárga faj már sokkal bonyolultabb, ami arra kényszeríti az etnográfusokat, hogy több alosztályra osszák. Az amerikai indiánok (rézbőrűek) e faj amerikai, a középázsiai mongolok pedig ázsiai képviselői. Ez utóbbiak észak felé a paleoszibériai és eszkimó ágakat bocsátották ki, dél felé pedig a turániakat, amely a törökökkel együtt igen jellemző módon teljesen fehérre „degradálódtak“. Közeli rokonságuk, a krimi tatárok megtartották jellegzetességüket.

Mielőtt áttérnénk a fehér fajra, álljunk meg kissé azok előtt a növekvő nehézségek előtt, melyek fölötté problematikussá teszik minden csoporton belül a „faj“ meghatározását.

Minden csoportnak vannak alacsonyabbrendű rokonai: a törpék a feketéknél, az eszkimók a sárgáknál. Ugyancsak mindegyiknek magasabbrendű kulturával rendelkező képviselői: dravidák és etiopiaiak a feketéknél, a mongolok és törökök a sárgáknál. Ilyenformán megállapítható, hogy minden esetben a földrajzi elhelyezkedés határozta meg a történelmi felsőbbrendűséget. Ha azonban a földrajzi tényező ezen a ponton fölötté áll a fajnak, ez azt jelenti, hogy a divatos fajelméletekkel ellentétben a *talaj* jelentősége felülmulja a *vérét*.

A fehér faj és eredeti hazája: Európa

A fehér fajhoz ma már igen kiterjedt földrajzi képzet járul: Európa és tartozékai, a két Amerika, melyet spanyol, portugál, angol, holland, francia, német, skandináv és szláv kivándorlók népesítettek be.

A földrajzi szempont azonban itt is érvényesül. A fehér lapp faj sárgás barna színű, mint a sárga eszkimó, de különbözik attól fizikai alkatban. Ellenben ez a két „faj“ szomszédos földrajzilag és igen hasonlít

* Az amerikai indiánok jelentős eltéréseket mutatnak s itt külön négy alcsoportot különböztet meg az etnográfia.

egymáshoz szokásaiban. Lejjebb szállva az északi fajt, a skandinávokat találjuk. A hajózás művelte ki őket. Nem kényszerűen elszigetelődött autarchikus népek. Am a gleccserek és szigetek mellett a hegység elválasztó tényezőként hat. Ennek megfelelően az etnográfusok külön alpin fajt különböztetnek meg a fehér csoporton belül.

A fehér csoport gyökerei azonban nemcsak Európában, hanem Ázsiában és Óceániában is feltalálhatók. A lappföldtől berber-Afrikáig. Japánban és Polinéziában egyetlen folytonosságban található fel a fehér faj. Európához viszonyítva tehát a föld négy ellentétes sarkán. Ennek folytán Európa, mely a fehér embercsoport három lényeges alkotóelemének, az északi, alpin és földközitengeri fehér embernek hazája, apriori inkább kisugárzó, mint gyűjtő területe a fehér fajnak. Ha elfogadjuk, hogy az árják Ázsiából Európa benépesítéséért jöttek, fel kell tételeznünk, hogy Európában olyan lakosságot találtak, mely sohasem hagyta el földjét. Az árják pásztornép voltak, nem hadviselők a vizigóttokkal ellentétben, akik harminc év alatt érkeztek el a Balkánról Spanyolországba, állandóan háborúzva. Hogy ezek már nem voltak ugyanazok s a letelepedett öregek mindig a letelepedés helyén felnevelt fiatalokat küldték tovább, az igen valószínű.

Azok a népek, melyek a hegyvidéket választották otthonul az alpin, amelyek a hajózást választották az északi s amelyek végül a napos partvidéket, azok a földközitengeri fajt szolgáltatták. Ez a három típus felismerhető a közepes termetről, a fej adatairól, a bőr árnyalatáról, a szem és haj színéről. De mihielyt ezeket a tulajdonságokat elszigetelten vizsgáljuk, az alpin illirek 172 cm.-es magasságát már az északi faj tulajdonságaihoz kell sorolnunk. A koponyaméret bizonyos aránya, a hosszufejűség (dolichocefal) ugyancsak nem az északiak kizárólagos tulajdonsága, mert ugyanazt feltalálhatjuk a Földközi-tenger környéki mediterrán fajnál is. Ami viszont a rövidfejűséget (brachicefal) illeti, alig hihető, hogy az árja bajorok átengedjék a kelta auvergneieknek.

Végeredményben úgy látjuk, hogy a fajprobléma hamis, hacsak nem visszamenőleg akarunk megállapításokat tenni segítségével. A faj ugyanis csak az egyén múltjában határozható meg. Ha kissé tartamban gondolkodunk és nem terjedelemben, ami arra készlet bennünket, hogy az embereket „csoportok“ és „vidékek“ szerint osztályozzuk, az a megállapítás, hogy valamely „faji jelleg“ csak mint egy hosszú fejlődés jelenlegi eredménye állapítható meg, ahelyett, hogy meglepne bennünket, nagyon is észszerűnek tűnik.

Az élő fejlődés nem az anyag fejlődése és nem tanulmányozható csak a már megélt vonások alapján. Azokat a faji vonásokat, melyeken az egyén keresztülment, megkísérelhetjük feltalálni, de csak olyan módon, ahogy valamely fa legszélső leveléről egy csiga egyre vastagabb ágakon keresztül végülis a talajig érkezik. Ily módon az elemzés éppen fordítottja annak, ahogy a kérdést napjainkban felfogják.

Az antropológusok és etnográfusok hasonlóképp nem találhatják fel valamely faj tulajdonságait, csak a fejlődés felépítésével.

A fajok minőségi jellegzetességei

A fehér, sárga és fekete megjelölések segítségünkre voltak a három nagy embercsoport kijelölésénél. De mennyi változata lehetséges e há-

rom alapszínnek, melyet a malpighi réteg pigment tartalma határoz meg! A fehér, sápadt angoltól a napsütötte olaszig, a vöröses-fekete szudáni négerrel a csokoládészinű ausztrálieiakon keresztül a szenegáli feketéig, a buzasárga kínaiaktól a délamerikai világossárga indiánokon keresztül a sárgás-barna malájaiakig a színek egész skáláját állapíthatjuk meg. S ezt tette Broca számozott színskálájával. A szín egyedüli módon jelentkezik az u. n. „mongol folt”-ban, mely a pigmentnek a bőr alsóbb rétegében, a dermában való összpontosulása az ágyék körül, ez azonban csak a létezés első hónapjaiban tart. Ez sötétkék színű a japánoknál, szürkés a kínaiaknál és annamitáknál, sötétfekete az afrikai négerkéknél és eszkimóknál, sötétzöld az indiánoknál és halványkék az európaiaknál. Ez a különböző nagyságú és alakú folt egyike a legjelentősebb és leggyakoribb faji jellegeknek. Európáig való kiterjedése jelzi a hatalmas óceániai kivándorlást egyrészt Amerika, másrészt a Földközi-tenger vidéke felé.

De a haj minősége és a hajkorona alakja is igen jelentős antropológiai szempont. Megkülönböztetjük a mongol egyenesszalú kemény haját a sima vagy enyhén hullámos európaiakétól, az ausztrálieiakétól vagy a göndör fekete hajkoronától. Ha ezekhez egyrészt hozzávesszük a hajkorona kerek vagy óvális jellegét, színét, feketétől a barnán, gesztenyeszínűn át egészen a szőkéig, ugyancsak sok egyéni jelleget állapíthatunk meg a világ bármelyik részén. Anélkül, hogy a vörös hajról megemlékeznénk, melyben semmi faji nincs, csupán egyszerű rendellenesség.

A szem formája ugyancsak jelentős szempont. A szem nyílása vízszintes az európainál és ferde a mongoloknál, ez utóbbiaknál a felső szemhéj visszagyűrődésével, mely sokszor eltakarja a szempillákat. Az iris színe: kék, szürke, zöld, barna, fekete, mely szintén a legváltozatosabb színskálát adja.

Az orr formája, a szög szerint, amit az orrcsont a homlokot és az állkapcsot összekötő egyenessel alkot. Az ajkak szélessége, a fül nagysága... Vajjon ki nem próbálta már e jelek alapján eldönteni ismeretlen utitársának eredetét? S többnyire lehet, hogy tévedett, mikor megállapította, hogy Egyiptomból, Távolkeletről vagy Afrikából jött, ha csak nem visszamenőleg értette ezt, mert könnyen megtörténhetik, hogy a különös arcu és alkatu utitárs századok óta élt már Európában.

A mérhető faji jellegzetességek

Térjünk át azokra a különböző módszerekre, melyek a csontozat alapján bizonyos meghatározott indexeket állapítanak meg a fajokra nézve. Tudunk keil azonban, hogy ezek a megállapítások sem haladják meg azt a bizonyosságot, amit a gyakorlott szem az első pillanatban megállapíthat.

A legismertebb e mérési módszerek közül a fej szélességének a fej hosszúságával való elosztásából kapott szám (koponya index: fejszélesség elosztva a fejhosszúsággal és szorozva százzal). Ennek alapján megkülönböztetünk: hosszúfejűeket (dolichocefal), akiknek koponyaindexük alacsonyabb 77-nél; középfőűeket (mezocefal) 77-82 között és rövidfejűeket (brachicefal) 82 fölött. Ebben a tekintetben viszont a Gobineau-nak annyira kedves északi, szőke dolichocefalok erős versenytársra akadnak a szudáni fekete hosszúfejűekben, melyek a négerék legnagyobb ré-

szét alkotják, míg a sarkvidéki lappok az auvergnei franciákkal osztoznak a rövidfejűségen.

Azonban a koponyaindex egymagában nem is határozza meg a fajt. Az arcindex, az arc szélességének és hosszúságának aránya, az orrindex, ugyanez az arány az orrnál — épp ilyen fontosak, sőt talán még jelentősebbek, minthogy a hasonlóság geometriai tényezői is közrejátszanak, nemcsak a vonalak arányszámai.

Ezek az egész csontvázra kiszámított geometriai indexek különösen értékesek a paleontológiai kutatásban, hiszen egyetlen tekintetbe jöhető eszközei a letűnt fajok megismerésének.

A test puha részei is igen fontos mérési anyagot szolgáltatnak. *Okamoto* 240 japánon végzett mérései szerint a vékonybél-hosszúság közép-arányosát 777 mm.-ben állapította meg. *Walleniers*, finn tudós 212 honfitársán végzett méréseinek eredménye 760 mm. *Oppenheim* 100 kínain végzett méréseinek közép-arányosa 747 mm. 550 amerikai fehér 630, 144 ugyancsak amerikai indián pedig 600 mm. hosszúsági közép-arányost adott. A máj és a lép súlyának összehasonlítása azt bizonyítja, hogy az európaiak ebben a tekintetben meghaladják az ázsiaiakat.

De vajon milyen gyakorlati jelentősége van ezeknek s az előző méréseknek valamely egyén faji hovatartozásának megállapítása szempontjából? Az összehasonlítás a mérések alapján szükségszerűen az egyének osztályozásához vezet, de bizonyít-e ez valamit? Aligha többet annál, hogy valamely egyén faji hovatartozását egyedül az határozza meg, hogy milyen összehasonlító méréseknek vetjük alá önkényesen.

Ha valahol felfedeznénk egy szigetet, melyen a különböző embertípusok tisztán megőrizték faji jellegzetességeiket, talán beszélhetnénk „természetes“ faji jellegről. Az ember azonban már századok óta vándorol s „századok“ alatt már a történelem előtti időket is értenünk kell. Igen sok megkövesedett koponyára lenne szükségünk, hogy a primitív emberfajokat feltalálhassuk s minél közelebb esnének ezek az állatvilághoz, annál biztosabban jeleznék a fajt. Viszont végül is a fajtához érkeznénk...

A faj fiziológiai jellegzetességei

Ha igaz az, hogy a vér, ez a belső „környezet“ a legmesszebbmenően megőrzi eredete emlékeit (René *Quinton* szerint a melegvérű emiósök mindmáig az őstenger 37 fokos hőmérsékletét őrzik), nyilvánvaló, hogy az u. n. agglutinációs módszer segítségével pontosan meghatározható, hogy valamely egyén a négy fő vércsoport közül melyikhez tartozik. Két u. n. agglutinogén elem, A és B található fel a vörös vérsejtekben. A reakció szerint vagy mindkettő jelen van, vagy egyik sem, vagy pedig valamelyik, A vagy B a kettő közül s ez adja a négy csoportot.

Két francia tudós, L. és H. *Hirschfeld*, a francia keleti hadseregnél 1916-18 között statisztikailag feljegyezték a különböző vércépleteket a vizsgált egyének faja (valójában nemzetisége) szerint. A gyakoriság anélkül, hogy állandó lett volna valamely vércsoportra nézve, nagyon sajtóságon változott.

Ezek az 1918-ban végzett kutatások későbbi kutatások folyamán igen elhatárolható etnikai vércsoportokra vezettek. Viszont különös azonosságok keletkeztek, melyekre alig lehetett magyarázatot találni: ho-

gyan hozhatók rokoni kapcsolatba a szenegáli négerek a szumatrai őslakókkal?

Bárhogyan legyen is, a seroetnikai csoportok szolgáltatják az egyetlen elemet, mely számbavehető az egyének faji rokonságának megállapításánál. Az etnográfusok ugyancsak tanulmányozták a fajokat a légzőszervek változatai, valamint azoknak a különbözőségeknek alapján is, melyeknek a test felépítésében szerepük van, mint pl. a méz és cukor. Keresték továbbá a faji jelleget a környezet hőmérsékletéhez való alkalmazkodásban. A néger gyorsabban felmelegszik, de hamarabb le is hűl.

Az idegrendszer reakciójának gyorsasága, az izomzat vizsgálata, az összehasonlító kórtan, mind tanulmány tárgyai voltak faji szempontból, továbbá a szaporodás és szexualitás is.

A különbözőszervek megbetegedéseinek arányára fehéreknél a következő táblázat szolgál:

Megbetegedés	Fehér	Fekete
Emésztőszervek	28.5	20.3
Vérkeringés	25.3	30.9
Légzőszervek	14.7	27.6
Idegrendszer	11.5	9.03
Nemiszervek	6.7	3.3
Vese	8.3	5.0
Belső kiválasztás	2.1	0.75
Csontváz	1.8	2.8
Bőr	1.2	0.3

Vajjon a fajiség megállapításának ennyi változó eleme nem azt bizonyítja-e, hogy valamely ember faji jellegzetességei ma már egyre individualizálódottabbak s egyre kevésbé biztosak, mint valamely csoport kizárólagos jegyei?

A faji összeütközésekből keletkezett emberiség a civilizáció folyamán szellemi sikra vetítette a konfliktust. Számunkra azonban csak egyetlen kiút lehetséges, nem összekeverni a különböző tudományok eredményeit. Mert sem a koponyaméréssel, sem morfológiai adatokkal, sem fiziológiai felismerésekkel nem helyettesíthetők a szociológiai adottságok. A szociológia az a tudomány, mely végeredményben uralkodik úgy az egyén biológiai, mint lélektani alkata fölött. A civilizáció kérdése a kollektív lélektan ügye marad. A biológiai és földrajzi szempontokon felül, melyeknek vizsgálata nélkülözhetetlen, a társadalom természetesen a vallások, szokások (erkölcsök) és a tudományra vezető technika alakító erejének van alávetve. Ebből a szempontból viszont mit állapíthatunk meg? Azt többek között, hogy a 360 milliós indiai népcsoportosulásban a vallás kasztokat és 60 millió, fajtestvérei számára érinthetetlen páriát teremtett. Továbbá, hogy az a vallás, mely az emberi egyenlőséget hirdeti (kereszténység) alapjává lett a nyugati civilizációnak. Történelmi tény, valóság és tudományos igazság ez, azzal a megerősítéssel, hogy a legnagyobb európai szakadások „vallásháborúval” kezdődtek, melyek közül nem az első a reformáció. A Nyugat védekezett a szaracénok ellen és támadott a kereszties háborúkban. Az Egyesült Államok civilizációja a vallási okokból száműzött XVII. századbeli May Flower-i kivándorlók-kal kezdődik.

Hogy napjainkban a vallás koordináló jellege már szűnőben, az kétségtelen. Szükséges lenne ujjíteremteni ezt, vagy gyakorlati megfelele-

jét új sikon, az írott dogma fölött. S épp ez a megújulás utáni vágyakozás az, mely társadalomtudományi szempontból indoka az új ideológiáknak, melyek bármilyen abszurdak, annyira életerősek.

Az egyetlen társadalmi tényező a gazdaság lett. A gazdasági szféra találjhozkööttsége következtében kihat úgy az emberre, mint technikájára. A materiális tényező tehát az, melynek az egyénhez való alakítása meghatározza a nyugati műveltség bukását vagy megerősödését.

JÓZSEF ATTILA ÉLETE (VIII.)

Irta: JÓZSEF JOLÁN

Jelen közleményünkkel befejezzük József Jolán hosszú hónapok óta folytatásokban közölt páratlan értékű írás sorozatát, mely most, hogy az életrajz könyvalakban is megjelent (Cserépfalvi, Budapest) Erdélyen túl, az egész magyar irodalom eseménye. (A szerk.)

1914 nyarán, vizsgám után, a jószerencse azonnal álláshoz juttatott. Egyik nagynevű orvosprofesszorunk titkárnője lettem havi 110 korona fizetéssel.

Óriási esemény volt ez nemcsak életünkben, hanem az irdatlan nagy Ferenc-téri házban is, ahol most laktunk. Ez volt az első hely, ahol éveken át laktunk egyhuzamban. Ismertük a ház minden lakóját, tudtuk, mikor mi történik a negyven egynéhány ajtó mögött. Ezek az ajtók kora tavasztól késő őszig tárva állottak egymás mellett, egyik szomszédasszony beelátott a másik konyhájában fővő fazékba is és mindenki tudta, kinek mennyi a szennyese. A forró nyári éjszakákon itt is, ott is poloskákra vadásztak, a gond és a férgek egyformán martak kicsit és nagyot a falak mögött. A közvetlen szomszédok ki-kiálltak a folyosóra és szapulták a távolabb lakókat. A kövér házmesterné azonban mindenkinek egyformán ellensége volt, de legjobban a gyerekekre haragudott. Az igaz, hogy a gyerekek csinálták a legnagyobb zsvajt. Telefirkálták malacságokkal a lépcsőház falát, döglött patkányokat raktak az ajtaja elé és leköptek a harmadik emeletről.

Az egész házban mégis mindenki összetartott. Átjártak egymáshoz kölcsönkérni sőt, paprikát, néhány szem kockacukrot, palacsintasütőt. Hlyenkor megálltak és sopánkodtak, hogy megint milyen drága a krumpoli és hogy a Stefánné lánya, amióta Isten fölvitte a dolgát és férjhezment a villamoskalauzhoz, feléje sem néz szegény özvegy anyjának. Ugy tűnik most előttem, mintha szándékosan mesélték volna mamának a lehangelő történeteket szívtelen és önző gyerekekről, akikért nem volt érdemes annyi áldozatot hozni szülőjének. Hálátlanul magukra hagyták, amint megálltak a saját lábukon. Határozottan nem nézték jó szemmel, ahogyan velünk bánt és bennünk bizakodott. Amikor Attiláról elhatároztuk, hogy most már ő is tovább jár iskolába, nem megy inasnak, rosszslásuknak azzal ádtk kifejezést, hogy sohasem volt semmijük, amit kölcsönkértünk.

A házban egyetlen hivatalnokcsalád lakott. Éppen olyan szegények voltak, mint a többiek, de ezt gondosan takargatták. Ajtajuk télen-nyáron zárva volt. Nem álltak szóba senkivel. Ugy látszik, a szegénység sem egyforma, van, amelyik magasan hordja az orrát. A többi lakó úgy tett, mintha nem vennének tudomást róluk. Annál többet törődtek velünk,